

לה' או לגדעון? תוצאות גאולה ללא תשובה בדורו של גדעון

ראשי פרקים

מבוא

- א. רקע - תפיסת הע"ז בעולם התנ"ך
 - ב. זעקת בני אל ה'
 - ג. אמונתו של גדעון
 - ד. גאולת גדעון כגאולת מצרים
 - ה. תוצאות פחדו של גדעון בהשוואה לאלהיו
 - ו. הסיבה להבדל בין מעמד הכרמל ועפרה
 - ז. נסיון שיקום האמונה ע"י המלחמה הניסית
 - ח. קריאת הקרב של גדעון
 - ט. תוצאות קריאת הקרב האישית של גדעון
 - י. האפוד כנסיון שיקום נוסף שנכשל
- סיכום

מבוא

דורו של גדעון הינו דור מרתק בעל יראה גדולה מעבודה זרה, שחדרה גם לתחום הצבאי. הנביא מוכיח את דורו של גדעון על כך שהוא ירא את אלוהי האמורי ואף שגדעון עצמו נותן את מזבח הבעל, אך בו בעת מנסה את ה' פעמים רבות בבקשת אותות ומופתים; דבר המוכיח שאמונתו בה' אינה שלמה. בתחום הצבאי העם ירא להלחם במדין – והראיה הברורה ביותר לכך היא שכאשר גדעון מודיע שכל היראים מהמלחמה יכולים לשוב לביתם שעשירים ושתיים אלף איש מתוך שלושים ושתים אלף שהתגייסו למלחמה עם מדין חוזרים לביתם². החשש מהמלחמה מתבטא גם אצל גדעון בכך, שגם לאחר שה' אמר לו בפעם רביעית שהוא יתן את מדין בידו, גדעון בכל זאת יורד למחנה מדין לבדוק כמו עינוי מה מצב המוראל המדיני.

ברצוני לבחון במאמר זה שלושה נושאים מרכזיים העולים בסיפורו של גדעון:

1. באיזה אופן תכנן ה' להשיע את דורו של גדעון - דור שלא עשה תשובה.
2. איך עוצבו תוצאותיה של המלחמה בפועל בעקבות מעשיו של גדעון.
3. מדוע מיד לאחר שגדעון מצהיר שלא הוא ימלוך עליהם אלא ה' לברו, הוא בונה אפוד המשמש לע"ז ככל הנראה עוד בחייו של גדעון.

רקע - תפיסת הע"ז בעולם התנ"ך

על מנת להבין את התוכנית האלוקית לגאולת העם מבחינה פיזית ורוחנית, עלינו להבין מה היתה תפיסת הע"ז באותם הימים. הנביא מוכיח את דורו של גדעון על כך שהם יראים מאלוהי האמורי "וְאָמְרָה לְכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירָאוּ אֶת אֱלֹהֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרְצָם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם

1. סיפורו של גדעון מופיע בשופטים ו'-ח'ד. רצויי לעיין בפרק קודם הקריאה. יצויין, כי חלק מהרעיונות במאמר זה לקוחים משיעוריו של הרב צחי הרשקוביץ. הפניות ללא מקור מפנות לפרקי גדעון בשופטים.

2. פחד מעין זה היה טבעי ומובן עם שיטת הגיוס של הייתה ע"י איומים כפי שארע במלחמתו הראשונה של שאול "וַיִּקַּח צָמֶד בְּקָר וַיִּנְתְּחֶהוּ וַיִּשְׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַפְּלִאָכִים לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינְנִי יֹצֵא אַחֲרֵי שְׂאוּל וְאַחַר שְׂמוּאֵל פֹּה יַעֲשֶׂה לְבַקְרוֹ וַיִּפֹּל פְּתַד ה' עַל הָעָם וַיִּצְאוּ קְאִישׁ אֶחָד (שמואל א', י"א ז) אך לא מוזכר שגדעון איים על ישראל שבביל שיגיעו למלחמה.

בְּקוֹלִי³ - התפיסה האלילית הרווחת באותם ימים גרסה שאין אלוהי עולם המושל בכל, אלא קיימים אלים רבים השולטים כל אחת על תחומו הוא, ויש לרצות את כולם. לכל ארץ יש אופי מיוחד ושליט מקומי אנושי וכנגדו שליט אלוהי. ישנם גם אלוהים שאינם מוגבלים לארץ, אלא לכוח מסוים או אזור טופוגרפי מיוחד כדברי עבדי בן הדד "אלוהי ההרים אלוהיהם על כן חזקו ממנו אולם נלחמה איתם במישור אם לא נחזק מהם". על כן, כאשר בנ"י מגיעים לארץ, למרות שהם יודעים שה' הוציא אותם ממצרים והושיע אותם בכל עד כה, הם עדיין פוחדים "מאלוהי הארץ" משום שחשבו שגם להם יש כוחות וכדאי לרצות אותם. היוצא על פי דברנו, שגם כשבנ"י צועקים לה' על אודות מדין, הם אינם רואים סתירה בהמשך עבודת הבעלים והעשתרות במקביל.

דוגמא יפה מהכיוון האלילי התרחשה כאשר הכותים הובאו לארץ במקום עשרת השבטים. ה' היכם באריות ובשביל להתגבר על צרה זו, מלך אשור הביא כהן שיסביר להם מהו "משפט אלוהי הארץ". בסופו של דבר, לאחר שהכותים למדו איך עובדים את ה'. "את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים", לצאת ידי חובת כל הדעות.

זעקת בניי אל ה'

מקריאה ראשונית, לכאורה אין מקום לנקודת הנחה בנושא מספר אחד "שדורו של גדעון לא עשה תשובה", שהרי הכתוב אומר במפורש שבנ"י "זעקו אל ה' על אודות מדין". אך למעשה מהמשך הפסוקים עולה בכרוך שהעם עדיין עובד את הבעלים והעשתרות, והראיה, שמייד לאחר בחירת גדעון הוא נצטווה להרוס את מזבח הבעל ולכרות את האשרה אשר עליו ובמקומו לבנות תחתם מזבח לה'; משמע, שלפחות בעירו של גדעון עדיין עבדו את הבעל⁴. ואף אם נדייק בזעקה עצמה, הזעקה אינה אל ה' על כך שהוא רחוק מעם ישראל אלא על הצרות שעם ישראל סובל מהם.

אמונתו של גדעון

במקרא לא מופיע הסבר מפורש מדוע גדעון נבחר להיות המושיע של ישראל. לאחר מעשה, גדעון הוא מתגלה כמנהיג מוכשר מאוד בעל יכולות מנהיגותיות יוצאת מן הכלל, עד כדי כך, שהצליח לסחוף אחריו את שבטי הצפון. גדעון אף הוכיח את עצמו באופן מרשים ביותר המעורר הערצה ביכולתו להשכיח את זעמם של שבט אפרים כלפיו, על כך שהוא לא קרא להם למלחמה. אך, בתחילת היתקלותנו עם גדעון מצטיירת דמות בעלת אמונה מאוד מפוקפקת בהשגחת ה' על ישראל: "וַיֵּשׁ ה' עִמּוֹ וְלָמָּה מְצַטְיָנוּ כָּל זֹאת וְאֵיהָ כָּל נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבּוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמְצָרִים הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדָּיִן". ואך מהמשך הכתובים גדעון הפך למבקש אותות כפייתי – הוא מבקש מהמלאך אות שהוא אכן מביא את דבר ה'; הוא מבקש מה' שני אותות בטל, והוא אף מכתוב לה' איזה אותות הוא רוצה. וגם לאחר שה' מודיע לו שיצא להילחם וינצח, ומציע לו חיזוק נוסף ככה"נ מוראלי שירד למחנה מדין, גדעון לא בטוח באמונתו ומחליט לרדת ולא רק לסמוך על דברי ה'.

3. שופטים ו' י'.

4. יתכן והשאלה מדוע ה' מחליט לגאול את דורו של גדעון השקוע בע"ז אינה על דורו של גדעון בלבד אלא על כל ספר שופטים שהרי פרט לדורו של יפתח שבו הכתוב אומר: "וַיֵּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל ה' הֲטִאֲנוּ עֲשֵׂה אִתָּה לָנוּ כְּכָל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲךָ הֲצִילָנוּ נָא הַיּוֹם הַזֶּה. וַיִּסְרִיּוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנְּגָר מִקְרָבָם" לא כתוב שהצעקה לה' הייתה מלווה בתשובה. וכן גם בתחילת ספר שופטים כאשר הנביא מתאר את מעגליות החזרת לאורך כל הספר: ע"ז - שוסיס - מושיע - עבודת ה' עד מות השופט - ושוב ע"ז; לא ברור אם התשובה קדמה לבוא השופט או באה רק בעקבותיו ונגמרה עם מותו. אך מאידך לא ידוע שהצעקה לה' הייתה מלווה בהמשך ע"ז פרט לדורו של גדעון.

גאולת גדעון כגאולת חצרים

הפרשנים מביאים מדרש (שלא מצאתי את מקורו והוא מופיע בנוסחים שונים), הטוען שליל התגלות המלאך לגדעון היה בפסח – זה אף מרומז במקרא בכך שגדעון הביא למלאך קמח-מצות (כנראה שהוא לא היה חב"דניק...). כן טוען המדרש שגדעון לימד סנגוריה על ישראל.

"שומר לו גדעון ויש ה' עמנו וגו'. אמר קראנו את ההלל והיה אבי מקראני בצאת ישראל ממצרים אם צדיקים היו אבותינו עשה לנו בזכותם ואם רשעים היו כשם שעשית להם גם כן עשה לנו נס".

בפשט הפסוקים אין רמז לתוספת שמוסיף המדרש לדברי גדעון הטוען שגדעון ביקש שה' יעשה נס. להבנתי, שאלת גדעון הינה - איפה כל נפלאות ה' שסיפרו לנו אבותינו. ובתגובה, ה' לא עונה לשאלתו אלא מודיע לו שמעשיו אתה שליח שלי ותביא בעצמך את הגאולה:

וַיֵּרָא אֵלָיו מֶלְאֲכָה ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' עִמָּךָ גִּבּוֹר הַחַיִּל: וַיֹּאמֶר אֵלָיו גְּדֵעוֹן בִּי אֲדֹנָי וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מִצְרַתְנוּ כָּל זֹאת וְאֵיךָ כָּל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סִפְרוּ לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּבָר: וַיִּפֶן אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר לָךְ בְּכַף זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּבָר הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ⁵.

אם מתבוננים לעומק המדרש רואים שאותו יום באמת פסח היה (אם לא מבחינה פיזית אז לפחות מבחינה רוחנית). יתכן והסיבה שגדעון הביא מצות למלאך נבעה מכך שהוא נאלץ להכין את האוכל בחיפזון מיוחד המדינים, ולא בגלל שהתאריך היה ט"ו בניסן. אך מבחינה רוחנית, דורו של גדעון דומה מאוד לדור המדבר. גם בני ישראל לפני יציאתם ממצרים צעקו אל ה' והם גם אפו מצות בחפזון בצאת ממצרים וגם הם המשיכו במקביל - כפי שמתואר בספר יחזקאל - לעבוד ע"ז:

וַיִּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבוּ לְשִׁמֵּעַ אֵלַי, אִישׁ אֶת שְׁקוּצָתוֹ עִיֵּנִיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וַיֹּאמֶר לְשִׁפְףִי חֲמָתִי צְלִיחָם לְכָלֹת אִפְיָ בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נִודַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶבְאֵם אֶל הַמִּדְבָּר⁷.

כיוון שמבחינה רוחנית דורו של גדעון זהה לדור המדבר, גדעון ביקש שגם דרך גאולתם תהיה דומה לגאולת מצרים. גאולת מצרים היתה ניסית, לדור שרוחניותו היתה בשפל של שמ"ט שערי טומאה. ה'אתערותא דלתתא' שנדרש העם במצרים, התבטאה במעשה אחד בלבד המוכיח את אמונתם הבלעדית באלוקים, ובכך הם זוכים להיגאל. ה' ביקש מישראל לקחת שָׁה, להקריבו לה' ולאוכלו בערב פסח. מדברי משה עולה, שהצאן היו אלוהיהם של המצריים: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן פִּי תוֹעֵבֵת מִצְרַיִם נִבְחַח לָהֶם אֲלֵקֵינוּ הֵן נִבְחַח אֶת תוֹעֵבֵת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקָלְנוּ"⁸. ואם נצרף לדברינו את דברי יחזקאל - שבנ"י עבדו את אלוהי מצרים, נמצאנו למדים, שבנ"י נדרשו להקריב את אליהם לה'.

גדעון נצטווה, בדומה לדור המדבר, להקים מזבח לה' ולהקריב קבל עם ועדה את אליהם של דורו ואולי אף שלו. המדרש מסביר שגדעון עבר על שבע עברות של שימוש בע"ז בהקרבה זו:

5. שופטים ו' י"ב-י"ד.

6. במדבר כ ט"ז, דברים כ"ו ז.

7. יחזקאל כ' ח'-י'.

8. שמות ח כ"ב.

“אמר רבי אבא בר כהנא שבע עברות נעשו בפרו של גדעון, עצי אשרה, אבנים [פסולות], מוקצה, ונעבד, זר, ולילה, מחוסר זמן”⁹.

מטרת הוראת השעה שהתירה לעבור על איסורים כל כך חמורים באה להוכיח, שלא משנה כמה הדור משוקע בע”ז אפשר לנתוץ את הכל ולהביא אותו לקב”ה ואף להשתמש בריחוק זה להגברת האש (ע”י עצי האשרה).

קיים אמנם שוני בין דורו של גדעון לדור המדבר, אך לדעתי אין זה שוני מהותי אלא תוכני בלבד. כל משפחה בדור המדבר נצטוותה להקריב קרבן, ואילו אצל גדעון הוא היחיד שנצטווה להקריב. לענ”ד שוני זה נובע מכך שדורו של גדעון לא ראה את ניסי עשרת המכות, על כן, לא ניתן היה לדרוש ממנו לעשות מעשה כל כך מהפכני וטוטאלי. ואילו מגדעון, לאחר שראה את הנס שנעשה לו ע”י המלאך, נדרש להקריב את אליליו, ושתיקת העם למעשה היתה כהודאה.

תוצאות פחדו של גדעון בהשוואה לאליהו

בנוסף לדמיון בין מעשה הקרבתו של גדעון לקרבן פסח קיימים קווי דמיון רבים למעמד אליהו בהר הכרמל, המתבטאים בתחומים הבאים:

1. בשני האירועים יש שני פרים.
2. בשני האירועים העם עובדים את הבעל ואשרה (בתכנון המקורי אליהו הזמין גם את נביאי אשרה).
3. בשני האירועים יש החרבת מזבח בעל ועל גביו בניית מזבח לה’.
4. בשני האירועים אליהו וגדעון עוברים על איסורים – גדעון כפי שפורט לעיל ואליהו מקריב בזמן איסור הבמות.
5. המצב הרוחני של העם - בתקופת אליהו העם פוסח על שני הסעיפים וכן בתקופתו של גדעון העם קורא לה’ ובמקביל עובד את הבעל.

דווקא על רקע הדמיון בין האירועים בולטות עוד יותר השוני בתוצאותיהם השונים בתכלית. לאחר מעמד הר הכרמל העם מגיע להכרה ש”ה’ הוא האלוקים” ובעקבות כך הוא שוחט את נביאי הבעל. לעומתם, לאחר שגדעון נתן את מזבח הבעל ובנה במקומו מזבח לה’ אנשי העיר רצו לשחוט אותו עצמו. אביו - יואש מציל את נפש בנו בטענה “האֵתֶם תְּרִיבוֹן לְבַעַל אִם אֵתֶם תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוֹמֵת עַד הַפֶּקֶר אִם אֱלֹהִים הוּא יָרִיב לוֹ כִּי נִתֵן אֶת מְזַבְחוֹ”¹⁰, היינו ההנחה היא לא שה’ הוא האלוקים אלא ההנחה היא שהבעל הוא האלוהים ואנחנו רק מחקים שהוא יוכיח זאת לעיני כל בנקמתו בגדעון.

הסיבה להבדל בין מעמד הכרמל ועפרה

9. מדרש שמואל (בובר) פרשה יג ד”ה [ב] ויקח שמואל.

10. לא ברור כלל ועיקר שיואש דיבר בצניעות. ראשית, מפני שהמזבח החרוס היה שלו, משמע שלפחות יום קודם שנחרב יואש האמין כי יש לבעל כוחות. וכן להבדיל גם ליהודי המאמין יש מצוות שחייבים עליהם “כרת”, היינו שה’ יבוא ויפרע ולא רק בית דין של מטה – כך שגם בעולם שלנו המונח של “ירב בו ה” לא רחוק כל כך מתפיסתנו. על כן, נראה לי שכשם שלא ברור מן הפסוקים אם יואש היה משוכנע שהבעל יבוא לנקום בגדעון, או שאמר את דבריו רק על מנת להצילו מן ההמון הזועם; כך לא ברור אם העם השתכנע שאין ממש בבעל או “שירובעל הוא גדעון”, ובאמת העם חושב שירב בו הבעל כי נתן את מזבחו. בכך תמוה עוד יותר מדוע העם היה מוכן ללכת אחריו.

לענ"ד הסיבה לתוצאות השונות בתכלית בין מעמד הר הכרמל למזבח בעפרה הוא הפחד האוחז בגדעון. לפני מעמד הר הכרמל טרח אליהו לקבץ את כל ישראל אל ההר, והזמין את כל כהני הבעל והאשרה אל ההר לאימות הוגן בין ה' ובין הבעל. גדעון, בשונה מאליהו, פחד לזעזע את העם במהפך רוחני כביר כל כך ולכן עשה את המעשה בצינעה: "יקח גִּדְעוֹן עֶשְׂרֵה אַנְשִׁים מֵעֲבָדָיו וַיַּעַשׂ פְּאֶשֶׁר דָּבָר אֵלָיו ה' וַיְהִי פְּאֶשֶׁר יָרָא אֶת בֵּית אָבִיו וְאֶת אַנְשֵׁי הָעִיר מַעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לִילָהּ". גדעון הקפיד אמנם לעשות כדבר ה' והקפיד על כך שיהיה מניין במעמד, בשביל לקיים 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', אך למרות זאת פיספס את כל התוצאה. במקום שהעם יראה שאין ממש בבעל (ולפחות שתיקתו בזמן האירוע תהיה כהודאה) - העם התעורר וראה שנעשה מעשה ונדאליסטי כלפי אלוהיו, ולכן ביקש את נקמתו.

ניסיון שיקום האמונה ע"י המלחמה הניסית

לאחר שניסיון שיקום האמונה בה' ע"י המזבח נכשל, ה' בוחר במלחמה כדרך חלופית. לא מצאנו בשום מלחמה בתנ"ך פרט לזו של גדעון שה' מצווה לצאת למלחמה עם מספר מועט של חיילים מפני החשש של "פן יתפאר עלי ישראל לאמור ידי הושיע לי". אך דוגמאות הפוכות כבר ראינו, כדוגמת מלחמת העי הראשונה שבה הוחלט לצאת למלחמה עם מספר מועט של חיילים: "אַל יַעַל כָּל הָעָם פְּאֶלְפִּים אִישׁ אוּ כְּשִׁלְשֵׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעִי". דבר שהביא למפלה לפני אנשי העי. לענ"ד הסיבה שה' מצווה לצאת עם מספר מועט של חיילים הינה משום שמטרת המלחמה לא הייתה רק ישועת ישראל מיד צר, אלא גם שיקום מעמדו של הקב"ה ביחס לשאלת מי הוא אלוהי הארץ. על כן, אין אנו נזקקים להסברים שהמלחמה היתה מלחמת-רשות על מנת לתרץ מדוע גדעון מודיע "לכל הירא שישוב ויצפור מהר גלעד", שכן זו היתה מלחמת-מצוה, רק שה' רצה שהיא תהיה ניסית. וכן הצרוף השני של אנשי גדעון עד שנשאר לו רק שלוש מאות חילים נועדה רק בשביל שלא יהיה צל של ספק שמדובר במלחמה ניסית שתביא לידי 'ויאמינו בה' ובגדעון עבדו'. יתכן שגאולה זאת היא אפילו גאלה ללא תשובה של ישראל, אלא רק למען שמו הגדול המחולל; אך יתכן גם שהזכות שבגללה בני"י זוכים לגאולה היא, שלמרות שהם כל כך פוחדים מהמלחמה ויותר משני-שליש מאנשי גדעון חוזרים כאשר רק ניתנת האפשרות, עצם העובדה שהם מוכנים לצאת למלחמה עם שלוש מאות אנשים נגד מחנה שהוא כארכה לרוב - מעידה מעל לכל ספק את אמונתם בקב"ה. ואולי אנו היום שאיננו עובדים ע"ז ואיננו יכולים להקריב אלוהי העץ ואבן שלנו לה' להוכיח את אמונתנו, זוכים להוכיח במלחמות ישראל האחרונות את אמונתנו בקב"ה.

קריאת הקרב של גדעון

לפני יציאת גדעון למלחמה הוא ממציא קריאת קרב "לה' ולגדעון". הקריאה אומנם לא מתחרזת אך היא פשוטה וקליטה. אולם עצם קיומה, או ליתר דיוק אזכורה במקרא, מעורר תמיהה. לא מצאתי ולו פעם אחת שהתנ"ך מספר שלפני מלחמות דוד קריאת ההסתערות היתה 'איש הביניים רעל בעניים'... קימות אמנם קריאות עידוד לפני המלחמה של יואב בבני עמון - "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלוקנו וה' יעשה הטוב בעיניו", אך לא קריאות הסתערות. אפילו היום בספרי ההיסטוריה הבאים לספר את קורות העיתים, לא זכור לי שמציינים את קריאת הקרב שהיו לפני כל הסתערות. סביר להניח, שיש בקריאת הקרב הצהרת מטרות שלשמה מתבצעת הפעולה, וע"י הפנמת המטרה מקבלים חיזוק רוחני לביצועה. בהנחה וכנים דברי, גדעון מצהיר שהסיבה שלשמה נלחמים היא ה' וגדעון. הקביעה שהמלחמה למען ה' מובנת - מלחמה לשם שמים המחולל. ה' מתגלה בעולם ע"י ישראל ורמיסת ישראל ע"י מדיו היינה רמיסת שם ה'. אך מהי משמעות הקביעה שהמלחמה היא לשם גדעון? האם ראוי לערוך מלחמה למען אדם ספציפי כגדעון? האין זו חוצפה ועזות להזכיר את שמו

ושם הקב"ה בחדא-מחתא? אפילו בקריעת-ים-סוף התוצאה היתה "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" - לא בה' ובמשה!

בפשטות נראה לפרש, שמשמעות הקריאה 'לה' ולגדעון' היא, שגדעון מבקש שחייליו יתנו את כל מה שהם יכולים בשביל ה' ובשבילו; או במילים אחרות, גדעון אומר (כמו מפקדים רבים היום), שהמניע להסתערות הוא כבוד אלוקנו, כבודו של הכוח שאני עומד בראשו והבושה שתבוא אם תכשלו¹¹. הסתערות למען גדעון – בשביל כבוד המנהיג, קלה יותר לתפיסה אצל החיילים. אך קיימת סכנה בשימוש במנהיג וכבודו למען דרבון החיילים. הסכנה היא שחיילים ישתקעו בכבודו של המנהיג וישכחו את המטרה האמיתית שלשמה הם נלחמים – כבוד שמים והצלת ישראל מיד צר.

ממלחמות ישראל הקודמות עם מדין ועמלק עולה כי הן בדווקא למען ה' ולמען ישראל. לאחר מלחמת דור המדבר בעמלק משה בונה מזבח ומצהיר "מלחמה לה' בעמלק מדור דור". לעומת זאת, בספר דברים המלחמה בעמלק מתוארת כנקמה של בני" בעמלק – "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים... **תמחה (אתה, ולא ה')** את זכר עמלק". וכן במלחמת דור המדבר עם המדיינים – ה' אומר למשה "לנקום את נקמת בני ישראל ממדין, ומשה אומר לעם לנקום את "נקמת ה' במדין".

נמצאנו למדים שהסיבות שלשמן יוצאים למלחמה הן נקמת בני" או נקמת ה' ולא לשם נקמות פרטיות. נראה, כי לא כך הם פני הדברים במלחמתו של גדעון במדיינים. גדעון ניצח בקרב הראשון נגד המדיינים, והצליח להרוג מאה ועשרים אלף חיילים. בשביל לנצח במערכה ולא רק בקרב מחליט גדעון לנצל את הניצחון ולדלוק אחר מלכי מדין, ואינו מוכן להסתפק בשרים זאב ועורב בלבד. גדעון אף הצליח במטרה זו, כעדות הכתוב: "ויִכְנַע מְדִינַת לְפָנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לְשֹׂאת רִאשָׁם". אך נראה, כי לגדעון היה מניע אישי במלחמתו במדיינים. משאלת גדעון את שרי מדין עולה, כי הם אלו שהרגו את אחיו: "איפה האשים אשר הרגתם בתבור ... אחי בני אימי הם חי ה' לא החייתם אותם לא הרגתי אתכם"¹². גדעון אומר שאם לא היו הורגים את אחיו לא היה הורג אותם (ואולי אף לא היה רודף אחריהם כלל). גדעון אף מבליט את נגיעותיו לפני כל בבקשו מבנו להרוג את השרים. גדעון מנצל את התוצאות המרדף שהובילו להכנעת האויב במדייני לטובת גאולת דם וקידום מעמדו של בנו כמחסל את אויבי ישראל.

אם נתבונן בדבריו של גדעון בתחילת המלחמה ובסופה ניווכח שחל מעבר ממלחמה לה' ולגדעון להתרכזות בגדעון בלבד. גדעון שומע את פתרון החלום - "אין זאת בלתי אם **חרב גדעון בן יואש** איש ישראל נתן האלוקים בידו את מדין ואת כל המחנה" - חלום המבליט דווקא את גדעון כדמות המרכזית, לעומת זאת כאשר הוא חוזר לאנשיו הוא מבליט דווקא את יכולת העם וה': "וישב אל מחנה ישראל ויאמר קומו כי נתן ה' בידכם (העם, ולא גדעון) את מחנה מדין". גדעון מסביר איך תתנהל הפתעת מחנה מדין כאשר הוא המוביל והעם פעל מיד אחריו: "ויאמר אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה אנכי בא בקצה המחנה והיה כאשר אעשה בן תעשו. ותקעתי בשופר אנכי וכל אשר אתי ותקעתם בשופרות גם אתם סביבות כל המחנה ואמרתם לה' ולגדעון"¹³. העם פועל כדברי גדעון והכתוב מתאר איך העם פועל אך בכל זאת חילחל משהו מהחלום לתוך דברי קריאת הקרב – החרב המופיעה בחלום שהבליטה את מעשיו של גדעון חדרה לתוך קריאת הקרב 'חרב לה' ולגדעון'. אך שוב לצד גדעון, מתאר הכתוב איך ה' הוא זה ששם חרב איש ברעהו. הביטוי האחרון של ה' בפרשת גדעון הוא כאשר ביקש מתושבי

11. מחקרים רבים עולה כי אכן עולה כי המניע המרכזי הדוחף חיילים להסתער הוא הבושה מהחברים והכבוד. בגלל משחקי יוקרה וכבוד חיילים רבים קיפחו את חייהם במלחמת יום כיפור בקרב לשחרור החרמון כדי שהחטיבה שלהם היא זו שתכבוש אותו חזרה ללא עזרה מחטיבות אחרות.

12. ישנם מספר ראיות לכך שהיו שני מלחמות במדין, שהראשונה שבהם נכשלה ובה מת אחיו של גדעון – מה שמסביר את השוני בשבטים היוצאים למלחמה ומדוע העם התגייס למלחמה עם מדין ופתאום שני שלישים חוזרים בגלל פחד. להרחבה ניתן לעיין בפירושו 'דעת מקרא' על אתר.

13. שופטים ז' יז-יח.

פנואל לחם והם סירבו, והוא הודיע ש"בתת ה' את זבח וצלמונה בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים".

החל מבקשתו של גדעון מתושבי פנואל, ה' ואפילו האנשים לא מופיעים יותר במלחמה, אלא גדעון בלבד. גדעון הוא זה שחוצה את המדבר ורודף אחרי מדין גם לאחר שהסכנה של המדיינים כבר חלפה מעל ישראל. גדעון הוא זה שחוזר מהלחמה ונוקם מאנשי סוכות את כך שחרפו "אותי", ובסוף המלחמה, כפי שציינו, בנו הוא זה שנצטוו להרוג את שרי מדין.

תוצאות קריאת הקרב האישית של גדעון

תוצאות מעשיו של גדעון הובילו למטרה ההפוכה שלשמה הוא יצא למלחמה. גדעון יצא למלחמה על מנת להוכיח שה' מנהיג ויש לראות בו כשליט, ולא כאלוהי הארץ. אך כיוון שגדעון הדגיש את עצמו במלחמה ואת נקמתו הפרטית במדין העם אכן עזב את אלוהי הארץ - אך במקום לדבוק בה' הוא המיר את אלוהי הארץ בגדעון. והראיה לכך, היא שמיד לאחר המלחמה העם מבקש מגדעון למלוך עליהם: "גם הוא גם בנו גם בן בנו כי הושעתמו מכף מדין", וגדעון נאלץ להזכיר להם שה' הוא מלכם ומושיעם ולא הוא.

האפוד כניסיון שיקום נוסף שנכשל

לאחר בקשת העם שגדעון יהיה מלכם, מסרב גדעון, אך מציע הצעה אחרת והיא בנית אפוד. סביר להניח שגדעון התכוון שאפוד יהיה לשמים, שהרי רגע לפני כן אמר: "ה' ימלוך עליהם". אך בפועל העם תפסו את האפוד כע"ז, וזאת עוד בימיו של גדעון, שהרי הכתוב אומר: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַפְּעֻלִים וַיִּשְׁימוּ לָהֶם פֶּעַל בְּרִית לְאֱלֹהִים". היינו, לאחר מות גדעון הם עברו את הבעל ע"ז מוגשמת מאוד וכנענית. לכן נראה שעבודת האפוד - שהיא שלב אחד לפני ע"ז הכנענית - התחילה עוד בימיו של גדעון, ורק לאחר מותו היא עברה שלב נוסף הלאה.

אם כן, איזו מטרה ניסה גדעון להגשים בבנית האפוד ומדוע לא הצליח?

נראה שגדעון לקח את הדגם של בנית האפוד מהמלחמה הקודמת של ישראל במדין בדור המדבר. במלחמת דור המדבר עם המדיינים בני" תרמו תכשיטי זהב שנלקחו כשלל במלחמה לה'. בתחילה משה אסף מִקְס לה' מאת אנשי המלחמה. מכס זה נאסף רק מהאדם ומן הצאן שנלקחו. בנוסף על מכס זה ראשי הצבא החליטו לנדב מעצמם זהב לה' 'לכפר על נפשם' כהודאה על כך שהם ניצלו. גדעון ניסה להתחקות אחר דגם זה ולכן הוא ביקש מהם זהב בשביל לבנות אפוד לה'.

הסיבה לשוני בתוצאות בין דור המדבר לדורו של גדעון הוא המניע לנדבה. דור המדבר נדב נדבה לה' כיוון שהרגיש צורך להודות לה', והוא מצא לנכון לעשות זאת ע"י חלק מהשלל שנתן לו ה'. לעומת זאת דורו של גדעון לא הביא את הזהב לגדעון בשביל להודות לה'. דורו של גדעון הביא את מנתותיו לה' כיוון שגדעון ביקש מהם: "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם גִּדְעוֹן אֲשָׁאֵלָה מִכֶּם שְׂאֵלָה וַתִּנּוּ לִי אִישׁ גִּזְם שְׂלָלוּ כִּי נִזְמִי זָהָב לָהֶם כִּי יִשְׁמְעֵאלִים הֵם: וַיֹּאמְרוּ נְתוּן נָתַן וַיִּפְרְשׁוּ אֶת הַשְּׂמֵלָה וַיִּשְׁלִיכוּ שְׂמָה אִישׁ גִּזְם שְׂלָלוּ", לא כיוון שנפשם חשקה בה'. הם העריצו את המנהיג ולכן הביאו לו כל מה שביקש. כך יצא שבנית האפוד, שבעיני גדעון היתה כאות הודאה לה' ואולי כאנדרטה לזיכרון המלחמה, הפכה לפולחן גדעון ולע"ז¹⁴.

14. יתכן שגדעון עשה זאת בדומה לשמואל ששם אבן באבן האזל לציון של 'ער כה עזרנו השם', ואולי היתה זאת אף כוונתו של אהרון בבניית העגל.

סיכום

מאמר זה נוגע בקצה קצהו של דמותו הטרגית של גדעון. גדעון הוא אדם שהתחיל בתור איש פשוט, 'עמך', עם כל הספקות שיש לאדם כזה, והתגלה כבעל יכולות מנהיגותיות יוצאות מן הכלל מבחינה לאומית. אך לכאורה, מבחינה רוחנית הוא נכשל פעם אחר פעם בנסיון שיקום אמונת דורו. זאת, משום שאולי גם אמונתו שלו לא היתה מבוררת כל צורכה. בסופו של דבר גדעון שב לביתו לאחר ניצחונותיו, מתרכז בעצמו ובונה את משפחתו - מה שמותיר את העם ללא מנהיגות רוחנית. מסיפורו של גדעון עולה, שפעמים שה' גואל את ישראל גם בלא תשובה. ה' לפעמים גואל דור שלם בזכות קבוצה קטנה של אנשים בעלי מסירות נפש למען ה' ומנהיגם, אך תוצאותיה של גאולה זו תהינה זמניות ותישארנה בבחינה הפיזית בלבד אם לא יושקעו מאמצים רבים לחזק את אמונתם של בני הדור. בסופו של דבר הדור יחזור לאילי זהבו וימליך מנהיג שאולי ימשיך את הנהגת אביו ואף לשונו תהיה דומה מאוד ללשון אביו. אך מנהיגות זאת רק תוביל את העם למפלות נוספות אף בתחום הפיזי.